

עלון דברי חיים לפרשת בשלח

תלויה רק על ידי מעשים טובים, לכן "דבר אל בני ישראל ויסעו", – שיכנסו לים ויתעצמו באמונה ובטחון שיעשה להם ה' נס, ועי"ז תוגבר מדת הרחמים ויקרע להם הים. האור החיים הקדוש

"ויאמר ה' אל משה כתוב זאת זכרון בספר ושים באזני יהושע כי מחה אמחה את זכר עמלק" צריך ביאור, כיון שאמר הקב"ה למשה "כתוב זכרון בספר", מדוע היה צריך לומר גם "ושים באזני יהושע" הלא יראה יהושע מה שנכתב בתורה וכן יעשה?

אמרו חז"ל במסכת בבא בתרא שכשנשלח יואב ע"י דוד להכרית את עמלק, הלך יואב והרג רק את הזכרים ולא את הנקבות, שאלו דוד מדוע לא הרג את הנקבות, הלא בתורה כתוב למחות את כל זכרו של עמלק, ענה יואב שרבו למדו את "זכר עמלק" והזי"ן נקוד קמ"ץ, וכפי שלמד כך עשה, הרג את הזכרים והחיה את הנקבות. לכן צויה הקב"ה את משה "שים באזני יהושע" שישמע את הקריאה הנכונה "את זכר עמלק" והזי"ן בסגול, ולא יבוא לכלל טעות כיואב.

הגאון מוילנא

פינת ההלכה – עשיית מלאכה ע"י מחשבה בשבת

"ויאמר אליהם הוא אשר דבר ה' שבתון שבת קדש לה' מחר את אשר תאפו אפו ואת אשר תבשלו בשלו"

כתב מהר"ש פרימו ז"ל: בענין המן שהיה משתנה טעמו לכמה טעמים על ידי מחשבתו של האדם – שדווקא בערב שבת היה מותר לחשוב מה שהוא רוצה, אולם בשבת אסור. והביא ראייה לדבריו מדברי התוספות בגיטין "שאני מדומע שכבר היה מתוקן, אבל תחילת תיקונו של טבל לא שרי אף במחשבה", הרי שלתקן דבר בשבת אף במחשבה אסור, ואם כן, כך הוא הדין אף לגבי המן, שאסור לתקנו על ידי מחשבה.

ותמה רבי צבי פסח פראנק: למה הוצרך מהר"ש פרימו להביא ראייה ממרחק, מדברי התוספות בגיטין, והלא מקרא מלא הוא לפנינו: "את אשר תאפו אפו ואת אשר תבשלו בשלו", ושם במכילתא איתא: "ר' יהושע אומר: מי שהיה רוצה אפוי – היה מתאפה לו, היה רוצה מבושל – היה מתבשל לו". ואם כן, הכרח הוא לומר שהציווי "את אשר תאפו אפו" כוונתו שלא יחשוב בשבת עצמו

"ותען להם מרים שירו לה' כי גאה גאה סוס ורכבו רמה בים" [ט"ו, כ"א]

צריך להבין, מהו "ותען להם", איזו שאלה היתה כאן מצד הנשים שעליה ענתה מרים, ועוד צ"ב מכיון שדבריה מכוונים כלפי הנשים היה צריך לכתוב "ותען להן מרים", מהו "להם"? וכן צריך להבין מדוע בחרה מרים מכל שירת הים דווקא את הפסוק "שירו לה' כי גאה גאה סוס ורכבו רמה בים"?

ביאר בספר ילקוט מאמרים בשמו של הרב ישעיה חשין זצ"ל שאכן היתה כאן שאלה ותשובה, דכיון שתכלית יציאת מצרים היתה לקבל את התורה בהר סיני, כאשר הציעה מרים לנשי ישראל לצאת בתופים ובמחולות, תמהו הנשים מאחר ופטורות הן מתלמוד תורה, מה להן לצאת במחול על היציאה ממצרים שהיא פרודור לאלה הצועדים לקראת מתן תורה.

"ותען להם מרים" – ענתה להן מרים, צאינה וראינה בנות ישראל "סוס ורכבו רמה בים" לא רק רוכבי מצרים הטיל ה' לים, כי אם גם את סוסיהם, במה אשמו הסוסים, אלא שסייעו בידי רוכביהם לרדוף אחרי בני ישראל, ואם במדת פורענות מרובה עונשה של המסייעים, במידה טובה שהיא מרובה פי כמה ממדת פורענות על אחת כמה וכמה שמרובה שכרם של המסייעים.

לכן אמרה להן מרים כיון שאתן המסייעות לבעליכן בלימוד התורה שכרכן מרובה כשכר בעליכן ונחשבות אתן בזה כמו הזכרים וזהו שאמרה "להם" לשון זכר, על כן כדאיות הנכנ לצאת במחול על יציאת מצרים.

ובספר שי לתורה ביאר לפי זה את הפסוק בשיר השירים "לסוסתי ברכבי פרעה דימיתך רעיתי", כלומר רעיתי המסייעת ללימוד התורה של בעלך דימיתך לסוסי פרעה שנענשו יחד עם המצרים כיון שסייעו להם, כך אתן המסייעות לדבר מצוה תהיינה שותפות בשכר לימוד התורה שלהם.

אוצרות התורה

"ויאמר ה' אל משה מה תצעק אלי דבר אל בני ישראל ויסעו"

לכאורה תמוה, מהי תמיהת ה' "מה תצעק אלי", וכי מה יש לו לעשות במצב זה, אם לא להתפלל אליו שיושיעם מהצרה שנמצאים בה, מצרים מאחריהם, הים לפניהם, וחיות רעות מצדדיהם? [עיין במדרש].

אלא, ביאר האור החיים הקדוש, בני ישראל היו באותה שעה בקטרוג, שאמרה מידת הדין "הללו עובדי ע"ז והללו עובדי ע"ז", ודבר ידוע הוא שכדי להגביר מידת הרחמים על מידת הדין, אפשר רק ע"י מצוות ומעשים טובים.

וזה שאמר לו ה' "מה תצעק אלי" כיון שמידת הדין מתוחה כעת על בני ישראל, אין הזמן עכשיו להתפלל, כל הצלתם

סיפור השבוע

מסופר על רבי ברוך אפשטיין שהיה פעם אצל גיסו הדרגול הנצי"ב מוולאז'ין בחברת תלמידי חכמים נודעים. לפתע נכנס יהודי ובפיו שאלה, וכך סיפר: לפני שנים אחדות פתחתי איטליז בשותפות עם אדם אחר בן עירנו, אך הלה לא עמד בהבטחותיו הכספיות שקיבל על עצמו, ופרץ בינינו סכסוך גדול, ומרוב זעמי נשבעתי שאתרחק כל ימי מד' אמות שלו. ואכן, כל ימי קיימתי את שבועתי. והנה נודע לי הבוקר, ששותפי זה לשעבר הלך לעולמו, ומשמעתי בשורה זו, נתהפכו בקרבי רגשות השנאה אליו לרגש של צער וחרטה על העבר, ועתה מבקש אני להשתתף בלווית הנפטר ולבקש מאתו מחילה. אך יודע אני, שנשבעתי שלעולם לא אראה פניו של איש זה. יפסוק נא עתה רבינו אם שבועתי תופסת גם אחר מות האיש.

מיד החלו כמה מן הנוכחים שהיו בקיאים בש"ס ובפוסקים להתפלפל ביניהם במרץ רב, הללו אוסרים והללו מתירים, וכל אחד מביא סימוכין לדבריו.

התערב רבי ברוך אפשטיין שהיה אז צעיר לימים בשקלא וטריא ואמר בקול נמרץ: לעניות דעתי מצויה תשובה ברורה לשאלת האיש בפרשת השבוע.

וביאר דהנה כתוב בפרשתנו "ויאמר משה אל העם אל תיראו, התייצבו וראו את ישועת ה' אשר יעשה לכם היום, כי אשר ראיתם את מצרים היום לא תוסיפו לראותם עוד עוד עולם". הנה מצינו שהקב"ה מבטיח לבני ישראל שלא יוסיפו לראות עוד את המצרים, והבטחת הקב"ה ודאי שקולה כשבועת בשר ודם. והנה נאמר אחרי כן "וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים", ועל כך אומרים חכמי המדרש שכל א' מבני ישראל הכיר בפני המתים את מי שהיה נוגש ולוחץ אותו בימי השעבוד. הסתכלות זו של יוצאי מצרים בפנים המצרים הטבועים סותרת לכאורה הבטחת ה' של "לא תוסיפו לראותם עוד עוד עולם". אלא, מכאן נמצינו למדים שהביטוי "לראות פני אדם" חל רק על אדם חי, ולא על מי שמת... והסכים עמו הנציב מוולאז'ין והורה לבעל האיטליז ללכת ולבקש מחילה מהנפטר.

שבת שלום!

יוצא לאור להצלחת רפאל יעקב בן אסתר נ"י
לכל ענייני העלון נא לפנות במייל ל:

kossover@gmail.com

אלא בערב שבת, ואם כן מבואר לענין המן עצמו שאסור לעשות מלאכה בשבת על ידי מחשבה, שהרי לגבי המן כל אפייה ובישול לא היה אלא מחשבה לבד – וזהו שנאסר בשבת?

אולם, מיישב רבי צבי פסח פראנק, שלאחר העיון נראה שאין להביא ראייה מפסוק זה לאיסור מלאכה ע"י מחשבה, כי ודאי מסתבר שלאחר שהזהירה התורה "את אשר תאפו אפו", דהיינו שלא יחשבו מחשבה זאת של אפייה ובישול אלא בערב שבת דווקא, הרי אם ימצא מי שיעבור על דבר זה – בודאי לא תועיל לו מחשבה זו, כי כך גילתה התורה: שכשם שלא ילקטו את המן בשבת – כך אסור לבשלו בשבת, ומשום "לא יהא חוטא נשכר" – בטלה מחשבתו, ואם כן לא עבר כלום.

ודבר זה עצמו מודיע הפסוק "את אשר תאפו אפו" – מערב שבת, דהיינו שתחשבו מערב שבת ויאפו, אבל בשבת לא תוכלו, כי בידיים אי אפשר ויש בכך איסור, ובמחשבה "אי עביד לא מהני" ביום השבת, כי אין הקב"ה עושה נס לרשע, וכיון שכן, שוב אין ראייה שבמחשבה למלאכה יש איסור אלא רק הודעה שבשבת לא יתאפשר לבשל ולאפות – לא בידיים, משום האיסור, ואף לא במחשבה, כי משום כבוד השבת לא תועיל מחשבה, ולכן הזהירה התורה שיחשבו על כך בערב שבת.

אלא שלפי זה עדיין יקשה לשון מהר"ש פרימו, שהוא אומר שדווקא בערב שבת מותר לחשוב מה שהוא רוצה ולא בשבת, ומה שייך לשון איסור מחשבה בשבת, כיון שמחשבתו בטלה, והרי הוא כמי שלא עשה כלום?

רבי צבי פסח פראנק מביא ענין זה אגב דיון הלכתי בענין רמיזה לבהמתו שתעשה מלאכה, ומלאכה שנעשית ע"י מחשבתו. וההיכי תמצוי לשאלה זו היא לגבי אדם שהיה לו כלב מאומן שהיה מלומד גם לכיבוי נר החשמל, שבעל הכלב היה רומז לכלב וזה היה לוחץ ברגלו על הכפתור, להעלותו או להורידו כדי להדליק או לכבות את האור, והונחה השאלה לפני הרב: אם מותר לעשות כך בשבת, שכן לכאורה אין כאן עשיית מלאכה בידיים, אלא "גרמא" בעלמא, וכדברי הגמרא בשבת ק"כ "לא תעשה מלאכה – עשייה הוא דאסור, הא גרמא שרי", ואפשר שנידון זה קל מגרמא, שהרי אין כאן מעשה כלל. על כך הביא הרב את דברי מהר"ש פרימו, שעשיית מלאכה על ידי מחשבה – אסורה בשבת. ובהמשך הוא דן לומר שמה שעושה מלאכה על ידי בעל חיים זה בכלל "מחמר", או שביתת בהמתו – אם הכלב הוא שלו. עיין עוד בזה בשו"ת הר צבי או"ח א', סימן קעד.

פניני רבינו צבי פסח